

(Âlûsî, XV, 14). Bu sebeple sidretü'l-müntehâ Cebrâil'in makamı sayılmıştır. Ayrıca bunun illiyân olduğu yolunda görüşler vardır (Taberî, XXIV, 209).

Sidre kelimesinin kökünde (seder / se-dâre) "hayret anlamı" da bulunduğundan bu terkibe "en büyük hayret" anlamı verenler de olmuştur. Burası en çok hayret edilen bir makam olduğu halde Kur'ân-ı Kerîm'de belirtildiği gibi Allah'ın resulü ne hayrete düşmüş ne de kendini kaybetmiş, gördüğünü tam ve doğru olarak algılamıştır (en-Necm 54/17). Bu görüşü aktaran Râzî ilk anlayışın daha isabetli olduğunu belirtir (*Mefâtihu'l-gayb*, XXVIII, 252-253). Sidretü'l-müntehâ, hadis rivayetlerinde beyan edildiği üzere cennetin son noktasında kendine özgü bir ağaç da olsa veya hayret makamı konumunda da bulunsa sınırlı idrak imkânlarına sahip insanların onun mahiyetini bilmesi mümkün değildir. Cebrâil'in bile idrak etmekten âciz olduğu gayb âlemine ait bu varlığın veya makamın sırrının Allah'a havale edilmesi en isabetli yoldur.

Tasavvufta da sidretü'l-müntehâ hakkında çeşitli yorumlar yapılmıştır. İlk sûfilardan Sehl b. Abdullah et-Tüsterî sidretü'l-müntehâyı "beşerî bilginin bittiği yer" diye tanımlamış, bunun Hz. Muhammed'in ibadetlerindeki nurdan oluştuğunu, ilâhî feyizlerin sidre üzerinde ona geldiğini ve ona metanet verdiğini söylemiştir (*Tefsîr*, s. 145). Aynülkudât el-Hemedânî'ye göre sidre rubûbiyyet ağacıdır, meyvesi ubûdiyyettir (*Temhidât*, s. 276). Muhyiddin İbnü'l-Arabî'ye göre Resûl-i Ekrem, Hz. İbrâhîm'in makamı olan yedinci semayı geçerek sidretü'l-müntehâyâ ulaşmış, sonra burasını da geçip kaderleri yazan kalemlerin çıkardığı sesleri işitecek bir noktaya yükselmiştir. Sidretü'l-müntehâ, peygamberler ve onlara tâbi olan mutlu insanların amellerinin sûretlerinin bulunduğu yerdir, bu sûretler kıyamete kadar burada muhafaza edilir. Bu amellerden yansıyan ışıltılar sidreyi bürümüş ve onu göz kamaştıran bir güzelliğe kavuşturmuştur. İbnü'l-Arabî sidretü'l-müntehâdaki nur kelebeklerinin ve dört nehrin özel anlamları olduğunu, ancak bunun mahiyetinin tam olarak bilinemeyeceğini, güçlü bir anlatım yeteneğine sahip bulunan Hz. Peygamber bu noktada susmayı tercih ettiğine göre insanların da susması gerektiğini söyler. Burada İbnü'l-Arabî'nin mi'râcla ilgili hususları bazı mânevî ve ilâhî hususların simgeleri olarak gördüğünü belirtmek gerekir (*Fütûhât*, II, 369; III, 345; *el-İsrâ ile'l-makâmî'l-esrâ*, s. 109). Şah Velîyullah ed-Dihlevî'nin açık-

lamaları da bu yöndedir (*Hüccetullâhi'l-bâliğa*, s. 867).

BİBLİYOGRAFYA :

Kâmus Tercümesi, II, 385; *Müsned*, III, 164; IV, 207; Sehl et-Tüsterî, *Tefsîrü'l-Kur'ânî'l-azîm* (nşr. M. Bedreddin en-Na'sânî), Kahire 1326/1908, s. 145; Taberî, *Câmî'u'l-beyân*, XIII, 53; XXIV, 209; Muhammed b. Hüseyin es-Sülemî, *Hakâ'îl-ku'l-tefsîr: Tefsîrü'l-Kur'ânî'l-azîm* (nşr. Seyyid Umrân), Beyrut 2001, II, 286; Aynülkudât el-Hemedânî, *Temhidât* (nşr. Affî Useyrân), Tahran 1962, s. 276; Zemahşerî, *el-Keşşâf* (Kahire), VI, 48; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, Beyrut 1411/1990, XXVIII, 252-253; Muhyiddin İbnü'l-Arabî, *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*, Kahire 1293, II, 369; III, 345; a.m.f., *el-İsrâ ile'l-makâmî'l-esrâ: Kitâbü'l-Mi'râc*, Beyrut 1408/1988, s. 23, 109, 247; Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmî'* (nşr. Hişâm Semîr el-Buhârî), Riyad 1423/2003, IX, 95; Beyzâvî, *Envârü't-tenzîl*, İstanbul 1991, IV, 315; Süyûtî, *ed-Dürü'l-menşûr*, Beyrut 1403/1983, VII, 649-651; Şemseddin eş-Şâmî, *el-İsrâ ve'l-mi'râc: Hülâsâtü'l-fazli'l-fâ'ik fi mi'râci hayri'l-halâ'ik* (nşr. Hasan Ahmed İsbir), Beyrut 1424/2003, s. 294; Şah Velîyullah Dihlevî, *Hüccetullâhi'l-bâliğa* (nşr. Seyyid Sâbık), Kahire, ts. (Dâru'l-kütübî'l-hadîse), s. 867; Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî* (nşr. M. Hüseyin el-Arab), Beyrut 1417/1997, XV, 14; XXVII, 77-78.

SÜLEYMAN ULUDAĞ

□ EDEBİYAT. Tefsirlerdeki açıklamalar göz önüne alındığında sidre, Hz. Peygamber Allah'ın huzuruna varmadan önce cennetü'l-me'vâda Cebrâil'i yanında bıraktığı mübarek bir ağaçtır. Abdülvâsî Çelebi'nin mi'râciyyesinde bu ağaç, "O yerden geçtik ve gördüm bir ağaç / Ol ağaçtır bu gökler başına taç ... / Dedim bu ne acâib müntehâdır / Dedi bu da o sidrül-müntehâdır" mısralarıyla tanıtılır. Sidre aynı zamanda Cebrâil'in makamıdır.

Sidre huzûr-ı ilâhîye varan yol üzerinde bir sınır kapısı gibidir. Abdülvâsî Çelebi bunu, "Girü (tekrar) refref gelip götürdü beni / O sidre katına irürdü (ulaştırdı) beni / ... / Revan sidre katına girü vardım / Ki tahfîf isteyü yüz yere vurdum" beyitleriyle ortaya koymuştur. Allah katından gönderilenler orada araçlara (melekler) aktararak dünyaya ulaştırılır, yukarıya çıkacak veya aşağıya incek her şey o sınırdan alınıp verilir. Mi'râciyelerde Cebrâil'in, "Lev denevtü ünmületen leharaktü" (buradan bir parmak dahi ileri geçersen yanarım) dediği bu sınır çizgisini aşma konusunu Receb Vahyî, "Giderek sidreye geldi iki hem-râh-ı şefîk / Olamam ben sana artık dedi Cibrîl refîk" beytiyle anlatır. Bir hadise göre sidre ağacının yaprakları fil kulağı gibi, meyveleri testi veya dağ tepesi kadar iridir (*Müsned*, III, 164; IV, 207; Buhârî, "Şalât", 1). *Halîl-nâme*'deki, "Onun bir yaprağı dün-

yâyı küllî / Bürür baştan başa her câyî küllî" beyti sidrenin bu özelliğini ifade etmektedir. Ayrıca sidre, altında yüz atlının gölgeleneceği kadar uludur.

İslâm kültüründe sidre etrafındaki bilgiler âyet ve hadislerdeki mâlûmatla sınırlı kalmamış, İsrâiliyat'a kadar uzanan değişik verilerle karışarak çeşitlenip zenginleşmiştir. Bunlar, Arap ve Fars şairlerinin farklı algılayış biçimleri ve hayal dünyalarının katkılarıyla abartılarak Türk divan edebiyatına intikal etmiştir. Türk edebiyatında sidre, divan mazmun ve remizleri arasında verimli bir malzeme sahası haline dönüşmüş, ayrıca tasavvufî anlayışların geliştirdiği yorumlarla bu alana mahsus temirler olarak değişik mânalar kazanmıştır.

Arap, Fars ve Türk edebiyatlarında müstakil beyitler yanında na'tlarda, mesnevîlerde, cennet hakkında bilgi veren ansiklopedik edebî eserlerde, Hz. Peygamber'e dair çeşitli eserlerde bu hususta zengin örnekler ve anlatımlara rastlanmaktadır. Türk dinî mûsikisinde mevlid ve mi'râciyyeler yanında bazı âyinler, na'tlar, tevşihler, ilâhî ve nefeslerde de sidreyle ilgili bilgilere daha çok tasavvufî anlayış çerçevesinde yer verildiği görülmektedir. Şair ve yazarların sidre hakkındaki bilgileri, dinî ölçülere bağlılıkları, zâhir ve bâtın telakkileri, İsrâiliyat'la ilgili kanaatleri, tasavvufî kimlik ve anlayışları yanında hayal dünyalarının belirlediği sınırlar içinde temas ettikleri bu konu Ârif, Nahîfî, Yenişehirli Ömer gibi şairlerin mi'râciyelerinde genişçe yer almış, Receb Vahyî gibi şairler ise konuyu sadece birkaç beyitte işlemiştir.

Sidre hakkındaki hadislerden hareketle İslâmî kaynakların çoğunda cennetten çıkan, ikisi zâhir, ikisi bâtın dört nehrin bu ağacın altından doğduğu bilgisi yer almıştır. Sanatkârın yaşadığı yerlerdeki nehirlerin bölgeler üzerindeki etkileri ona farklı isimleri çağrıştırmış, böylece ortaya Nil, Fırat nehirleri yanında Dicle, Seyhan ve Ceyhun adları da çıkmıştır. Bunlardan bâtın olan iki cennet nehri selsebil ile kevser veya tesnîmdir. Nahîfî şu beyitlerde bunu anlatır: "Kim iki nehr-i ferih-efzâ-yı can / Sidrenin aslından olurdu revan // Sâf ü la-tîf ol iki nehr-i cemîl / Olmuş idi kevser ile selsebil." Halk kitlelerinin inancına göre mübarek olduğu kadar dünyadaki en büyük nehirlerden olan Nil ve Fırat zâhir nehirlerdir. Abdülvâsî Çelebi bu anlayışı mi'râciyyesinde, "Onun dibinde dört ırmak akar / İki zâhir uş dünyâya çıkar // Birisi Nil'dir birisi Fırat uş / İki dahi uçmağa

akar hoş” beyitleriyle aktarmıştır. Mi'râciy-
yelere göre sidrede bulunan meleklerin
saçlarındaki incilerin içinde nur denizleri
de yer almaktadır.

Sidre ağacı edebî eserlerde cennette
mevcut iki ağaçtan biri olan tûbâ ile be-
raber anılır. Her ikisi de divan edebiyatın-
da sevgilinin boyunun uzunluğunu ve en-
damının güzelliğini ifade eden birer remiz-
dir. Mehmed Necib Efendi'nin hilyesinde-
ki, “Kadd-i tûbâsi idi sidre-makam / Enbi-
yâ zümresine oldu imam” beyti bu bera-
berliğin ötesinde Hz. Peygamber'in boyu
için “kadd-i tûbâ”, derecesi için “sidre-ma-
kam” tabirinin kullanılmasına da örnektir.
Cem Sultan'ın sevgilinin vasıfları için, “Gö-
relden sidre kaddini çemende tûbî-i cen-
net / Dedi kim kadd-i bâlâda bu resme
müntehâ olmaz” beyti, cennet-sidre-tûbâ-
kad-müntehâ kelimeleri üzerine tenasüp
sanatıyla geliştirilmiş, maddî bir anlatımın
pek güzel örneklerinden biridir.

Gelibolulu Gurûrî'nin, “Sidre vü tûbâ de-
ğil arş-ı muallâdan geçer / Hakkâ kim per-
vâz ederse şehper-i tevhd ile” beyti, “Al-
lah'ın birliğine hakkıyla inanıp onu zikret-
mek suretiyle tevhd kanatlarını takan ki-
şiler, sadece sidre ve tûbâ ağaçlarının bu-
lunduğu yerden değil arş-ı muallâdan bile
ötelere yükselir” anlamıyla tevhdin de-
ğerini vurgulamaktadır. Sidre ağacı ayrıca
ululuğu, gölgesinin genişliği, altından ne-
hirlerin doğması, meyvelerinin iriliği, me-
leklerin makamı olması, inci ve nur deniz-
lerinin üzerinde yer alması gibi sebeplerle
müslüman halk kültüründe her türlü mad-
dî ve mânevî zenginliğin kaynağı olarak
kabul edilmiştir. Bektaşîlik inancında sid-
retü'l-müntehâ, “hayyü lâ-yenâm”ın (dai-
ma diri ve uyanık olan) Allah'ın huzuruna
çıkılırken selâmlanması gereken önemli
makamlardan biridir. Nitekim Bektaşî ne-
feslerinden birinde şöyle denmektedir:
“Dedi rehber işte hayyü lâ-yenam / Gayri
yoktur benim hizmetim tamam / Sidre-
tü'l-müntehâ dördüncü selâm / Âdâb ü
erkânla durdum hû deyü.”

Sidrenin Hz. Peygamber ve Cebrâil için
müşterek kullanılan “sidre-nîşîn, sidre-
menzil, sidre-mensub, mâh-ı sidre-peymâ-
” gibi şekilleri yanında “hayret-nîşîn-i
sidre” tamlamasıyla beraber sevgili için
“sidre-kad, sidre-kâmet” şekilleri de kul-
lanılmaktadır. Karamanlı Nizâmî'nin, “Kâ-
metin sidre tapun hûr ü dudağın kevser /
Kûyunun her tarafı cennet-i a'lâ mı değil”
beyti, sidre ile birlikte zikredilmesi gereken
diğer unsurlara da yer vermesi bakımın-
dan dikkat çekmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İlhan Ayverdi – Ahmet Topaloğlu, *Misallı Büyük
Türkçe Sözlük*, İstanbul 2005, III, 2791; *Müsned*,
III, 164; IV, 207; Abdülvasî Çelebi, *Halilname* (haz.
Ayhan Gültaş), Ankara 1996, s. 451-452, 466,
475; *Tecrid Tercemesi*, X, 60-75; Receb Vahî,
Minhâcü'l-mi'râc, İstanbul 1315, s. 15, 20; Ali
Nihad Tarlan, *Şeyhî Divanını Tetkik*, İstanbul
1964, s. 157, 160, 225; Harun Tolasa, *Ahmed Pa-
şa'nın Şiir Dünyası*, Ankara 1973, s. 18-19; Me-
tin Akar, *Türk Edebiyatında Manzum Mi'râc-nâ-
meler*, Ankara 1987, s. 56-59, 139, 279-283; M.
Yaşar Kandemir v.dğr., *Riyâzü's-sâlihîn: Peygam-
berimizden Hayat Ölçüleri*, İstanbul 1998, VII,
534-535; İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri
Sözlüğü*, İstanbul 1999, s. 353; Mustafa Uzun,
“Fırat”, *DİA*, XIII, 33-34.

MUSTAFA UZUN

SIERRA LEONE

Batı Afrika'da
İslâm Konferansı Teşkilât'ına
üye ülke.

I. FİZİKİ ve BEŞERİ COĞRAFYA

II. TARİH

III. ÜLKEDE İSLÂMİYET

Batıdan Atlas Okyanusu'nun, kuzeyden
ve doğudan Gine'nin, güneydoğudan Liber-
ya'nın çevrelediği ülkenin resmî adı Repub-
lic of Sierra Leone, resmî dili İngilizce, yü-
zölçümü 71.740 km², nüfusu 6.300.000
(2008 tah.), başşehri Freetown (820.000),
diğer önemli şehirleri Bo (198.000), Kene-
ma (158.000), Makoni (82.000) ve Koidu
Town'dır (80.000). Ülkenin önceleri Serra
Lyoa şeklinde olan ve Portekizce'de “aslan
dağı” anlamına gelen adı burayı keşfeden
denizci Pedro de Sintra tarafından veril-
miştir.

Sierra Leone

Resmî adı	: Republic of Sierra Leone (Sierra Leone Cumhuriyeti)
Başşehri	: Freetown
Yüzölçümü	: 71.740 km ²
Nüfusu	: 6.300.000 (2008 tah.)
Resmî dili	: İngilizce
Para birimi	: Leone (Le) 1 Le = 100 cents

I. FİZİKİ ve BEŞERİ COĞRAFYA

Okyanus kıyıları düz ve kısmen bataklık
halindedir. Bu monoton görünüşün tek ist-
isnası üzerinde başşehrin de bulunduğu
engebeli yarımadadır. Bu kesimden do-
ğuya ve kuzeydoğuya doğru yükselti git-
tikçe artarak Loma dağlarındaki Gine sı-
nırına yakın Bintiman'da en yüksek nok-
tasına erişir (1948 m.). Yağışlı tropikal ik-
limin hüküm sürdüğü ülkede sıcaklık bü-
tün yıl yüksektir. Genelde nisan ve kasım
ayları arasında görülen yağışlar kıyı kes-
minde çok (Freetown'da yıllık ortalama
3360 mm.), iç kesimlere gidildikçe daha
azdır (2500 milimetrenin altında). Doğal
bitki örtüsü olarak Atlas Okyanusu kıyılar-
ında sık ve gür ekvatorial ormanlar, iç ke-
simlerde savanlar görülür. Ülkede önemli
bir akarsu yoktur. Sadece Atlas Okyanu-
su'na ulaşan kısa bazı nehirlerle doğuda-
ki dağlık kesimden doğan Nijer'in kolları-
nın başlangıç kısımları bulunur.

Kilometrekareye seksen beş kişinin düş-
tüğü Sierra Leone'de nüfus (% 60'ı müs-
lüman) daha çok kıyı kesiminde toplan-
mıştır; çoğunluk tamamı müslüman olan
Mande ve bir kısmı müslüman olan Tem-
ne zencilerindedir. Ekonomi tarım ve ma-
dencilğe dayanır; bunların yanı sıra balık-
çılık da gelişmiştir. Tarımsal ürünlerden
pirinç, darı, yer fıstığı iç tüketim; kahve,
kakao ve palmye çekirdeği dış satım için
üretilir. 1950 yılına kadar tarım ülkesi du-
rumunu koruyan Sierra Leone, o tarihte
elmas yataklarının bulunması üzerine eko-
nomisi daha çok yer altı zenginliklerine da-
yanan bir ülke konumuna geldi. Halen el-
mastan başka altın, demir ve boksit çıkarıl-
ılmakta, ihracatın % 80'ini madenler teş-
kil etmektedir. Dış ticaret yapılan ülkele-